

Madis Mahlapuu
TERA AS
Projektiijuht

Elektrituru avanemisest väiketarbijale 01.01.2013

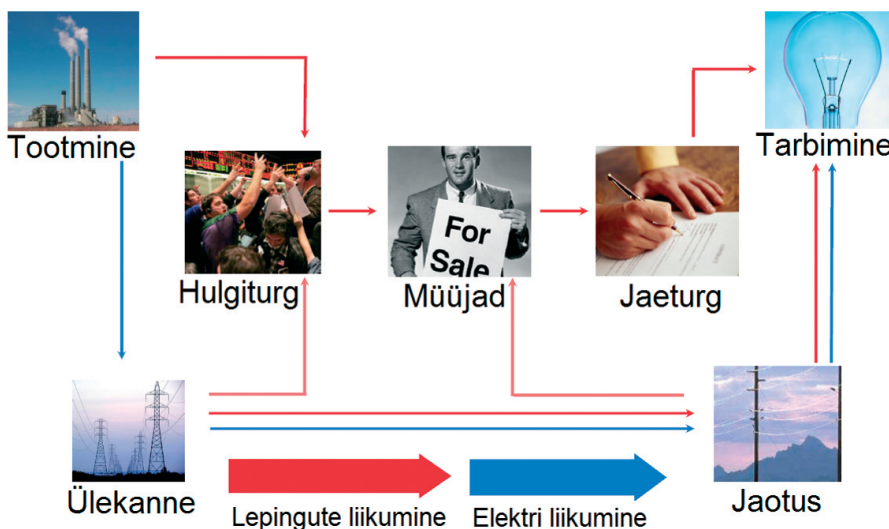
Elektrituru avanemine on Eestis käimasolev protsess, mille esimene etapp leidis aset 2010. aasta 1. aprillil, kui ligemale 30 % elektritarbimisest hakkas elektrienergiat ostma vabalt elektriturult. Kogu elektrituru avanemise temaatika ümber on Eestis olnud väga palju lahendamata küsimusi, inimesed ei mõista sellise suuna eesmärke ning ei tea, kuidas uues olukorras toimida. Käesolev artikkel püüab teemat veidi selgitada.

Arengud Eesti energeetikas on tihedalt seotud Euroopa Liidu energeetika üldise planeerimisega. See näeb ette liikmesriikide elektrivõrkude tihedat omavahelist integreerimist tagamaks laiendatud varustuskindlust, tootmisressursside kasutamise üleeuroopalist ja ka kitsamalt, regionaalset optimeerimist ning vaba konkurentsi suurenemist elektriturul. Eestis on tähendanud see Soome elektrisüsteemiga ühenduse Estlink 1 väljaehitamist 2006. aasta sügisel, samuti täiendavate kõrgepingeliinide planeerimist Läti Vabariiki. Eestil on ka Euroopa Liidu liitumislepinguga võetud kohustus 2013. aastaks elektriturg n-ö vabaks lasta, millega ollakse ELis üks viimaste seast. Praegu oleme sellega üleminekufaasis, kui osa Eesti elektriturust liideti eelmisel aastal Põhjamaade elektrituruga Nord Pool.

Põhjamaade ühine elektriturg Nord Pool katab Norrat, Rootsi, Soomet ja Taanit. Nord Pool'is leiavad aset tehingud peamiselt tootjate ja bilansihaldurite vahel, aga leidub ka lõpptarbijaid, tavaliselt on need suurtarbijad, kes elektri otse turult ostavad.

Turukorralduse seisukohalt on Nord Pool'i näol tegemist hulgituruga (joonis 1) tootjate ja müüjate, bilansihaldurite vahel. Sellist hulgiturugu peavad igas riigis üleval kohalikud põhivõrgud, Eestis Elering, kes turu seisukohalt võtavad süsteemihalduri positsiooni (inglisekeelses kirjanduses tihti *transmission system operator*, TSO).

Joonis 1 illustreerib Nord Pool'i elektrituru toimimist ning lepingute ja füüsilise elektri liikumist turuosaliste vahel. Joonisel kujutatud müüjad tegutsevad kahel turul, nii hulgi- kui ka jaeturul. Hulgituru kontekstis nimetatakse neid bilansihalduriteks, sisuliselt elektri ostjateks, ning jaeturul on nad elektri müüjad. Selliste maaklerite ülesandeks on eelnevalt jaeturul müüdud elektrienergia hulga täpne prognoosimine igaks ajahetkeks ning sellele siis hulgiturult tootja leidmine. See tähendab täpsete, tarbija tarbimisprofili maksimaalselt adekvaatselt hindavate tarnelepingute sõlmimist, tarbija monitooringut ning hulgiturul opereerimist.

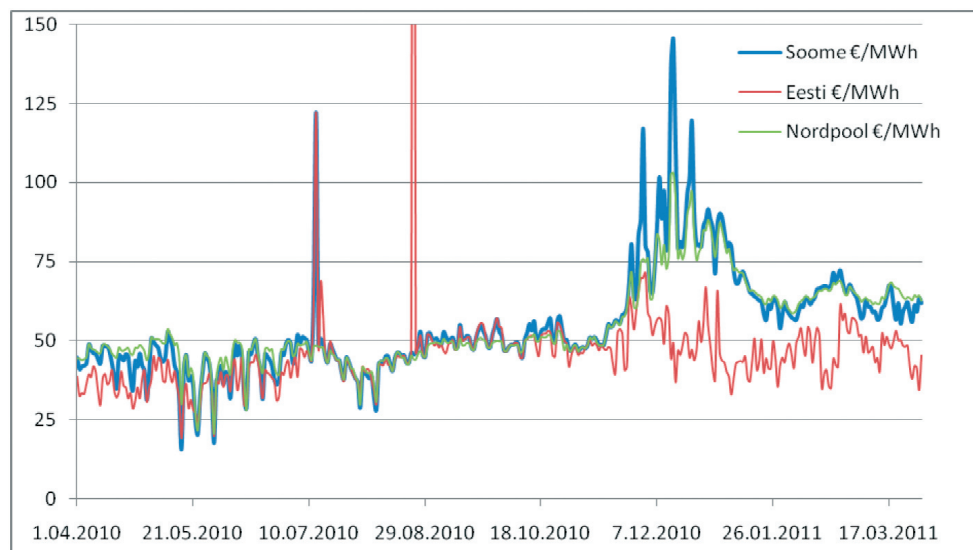

Joonis 1. Tegevuste eristamine avatud elektriturul [1]

Nord Pool'is on süsteemihalduritel süsteemi töõshoidmisel neli peamist ülesannet [2]:

- 1) kindlustada süsteemi opereerimine;
- 2) saavutada süsteemi nõudluse ja pakkumise tasakaal igal ajahetkel;
- 3) hoida ja kindlustada füüsiliste kõrgepingevõrkude arengut pikaajalises plaanis;
- 4) tagada elektrituru toimimine.

Jaeturu mõistes on elektrimüüjate ülesandeks tarbijatele Nord Pool'ist ostetud elektrienergia vahendamine. Sellise teenuse pakkujad on Eestis: Baltic Energy Services OÜ,

Joonis 2. Aasta keskmine elektri hind Eesti, Soome ja Nord Pool'i hinnapiirkonnas perioodil 1. aprill 2010 – 31. märts 2011 [3]

Latvenergo Kaubandus OÜ, Nordic Power Management OÜ ja Eesti Energia AS.

Joonisel 2 on kujutatud Eesti, Soome ja süsteemi-hinna päevakeskmised hinnad Nord Pool Spot'i turul perioodil 1. aprill 2010. a kuni 31. märts 2011. a. Elektri hinna muutumist Nord Pool'is iseloomustab väga suur volatiilsus. Aasta keskmiseks hinnaks avatud turul Eesti hinnapiirkonnas kujunes 46,29 €/MWh. Võrdluseks võib öelda, et 2011. aasta juunikuus oli Eesti Energia suletud elektrituru hinnapaketi EN1 fikseeritud hind 31,9 €/MWh, mis tegi ka võrguteenuse ja taastuvenergia tasu ning elektriaktsiisi arvestades suurtarbijatele hinnatõusuks 17,1 %. Elektri hinna kujunemisel tulevikus tuleb arvestada ka Konkurentsiameti poolt kinnitatud võrguteenuse hinnatõusu alates 1. augustist 2011, taastuvenergia tasu võimalikku vähenemist ja elektriaktsiisi.

Suurema turuvõimu tõttu hakkab Eesti hinnapiirkonna hind pärast 2014. aasta algusesse planeeritud Estlink 2 valmimist tõenäoliselt järgima enamalt jaolt Soome hinnapiirkonda, kus hinnad on keskmiselt kõrgemad kui Eestis praegu. Nord Pool Spot'i Soome piirkonna keskmine turuhind oli vaadeldaval perioodil, 1. aprill 2010 kuni 31. märts 2011. aastal, 55,16 €/MWh. [4] Pikemas perspektiivis elektri hind tõenäoliselt tõuseb veelgi, suuresti uutesse tootmisvõimsustesse investeerimise vajaduse ja CO₂ kaubanduse tõttu.

Üldiselt on väiketarbijatel, korteri- ja majaomanikel, korteriühistutel ja asutustel tarvis fikseeritud hinnaga elektrit, et teada elektri lõpphinda juba ette. Loomulikult võtavad nii elektrienergia pakkuja kui ka tarbija endale teatud riski, juhul kui sõlmivad pikaajalise lepingu fikseeritud hinnaga, sest tegelikult võib elektri hind turul muutuda hoopis teisiti kui prognoositud ning seeläbi võib üks pool kaotada ja teine võita.

Turult energiakoguse omandamise juures saab seejuures eristada kogutarnet (kogu vajamineva elektrienergia

ostmine ühe ja sama hinnaga), määratud tarnet (elektrienergia ostmine tunniprognoosi järgi) ning avatud tarnet (ostmine või müümine määratud tarne prognoosi ja tegeliku tarbimise eabilansi tekkimisel). Üldiselt kasutavad kodumajapidamised ning ka ettevõtted elektri ostmiseks kogutarnet. Kodutarbijate lepinguid elektrimüüjatega iseloomustavad fikseeritud hinnad lepingutes, mis on sõlmitud kas kuu, aasta või veelgi pikema aja peale.

Kokkuvõtteks sellest, mis juhtub väiketarbija jaoks elektriturul avanemisel. Hetkel on elektri hind Eestis Euroopa Liidu liikmesriikide odavamaid. Odavam on vaid

Bulgaarias. Väiketarbija jaoks tähendab turu avanemine 2013. aastal eelkõige ebameeldivat hinnatõusu, hinnanguliselt 20 %. See on suur löök tarbija rahakotile ning on hea, kui seda endale varakult teadvustada. Enne elektriturul avanemist seisavad väiketarbijatel ees teatud kohustuslikud sammud. Esiteks tuleb mõõtepunktidest, mille peakaitsme nimiväärtus on üle 63 ampri, see on suurte elektripaigaldiste peaarvestid varustada kauglugemissüsteemiga. Väiksemates elektripaigaldistes, näiteks korterites, koostatakse koormusgraafikud. Nende põhjal on võimalik elektriturg efektiivsemalt toimima saada, sest tarbimist on võimalik paremini ennustada. See loob paremad tingimused tootmise planeerimisel ning ka võimaldab selgematel alustel elektrit müüjalt osta. Elektrimüüja valimine on tarbijale uus olukord. Tasub aegsasti võtta pakkumisi kõikidelt turul tegutsenud elektrimüüjatelt, et nende seast endale sobivaim, ilmselt odavaim välja valida. Seejuures on selge, et nii nagu mujal äris, on ka elektri hulgikogusena ostmine odavam, mida tuleks võimalusel arvestada. Uues olukorras on võimalik elektrimüüjat vahetada, nagu praegu on võimalik vahetada näiteks mobiilsideoperaatorit. Kindlasti tuleb ennast kurssi viia avatud elektriturul toimimise põhimõtetega. Informatsiooni valdamine annab tarbijale elektrimüüja valimisel eelise.

Kasutatud allikad

[1] Pikk, P. (2010). „Elektriturg“. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool

[2] OECD/IEA (2005). Lessons from liberalised electricity markets. International Energy Agency: Publication

[3] Nord Pool Spot kodulehekül

www.nordpoolspot.com

[4] AS Elering kodulehekül www.elering.ee